

Gebaren in de jaren 50

Vroeger! Vroeger was alles beter. Vroeger werden er nog échte boeken geschreven. Deze klacht is van alle tijden, leerde ik al op de middelbare school. Het is niet zo dat alle mensen in alle culturen pessimistisch zijn ingesteld, maar het is best lastig om altijd te genieten van nieuwe ontwikkelingen. Je weet wat je hebt, maar je weet niet wat je krijgt. En datzelfde gevoel hadden mensen 700 jaar geleden evengoed als mensen nu.

Je zou denken dat dit een gewiekste manier is om een reclame voor CI's te beginnen. Maar ik wil het eigenlijk hebben over wetenschappers. Op de universiteiten hoor je ook vaak geklaag. Meestal over een gebrek aan geld, maar ook wel over een gebrek aan kennis van jonge onderzoekers. 'Mensen specialiseren zich steeds meer. Ze hebben daardoor steeds minder brede kennis van hun vakgebied en van naburige vakken.' Nu zul je zeggen, dat is toch een goede zaak? Hoe meer we ontdekken over hoe het leven en de natuur in elkaar zitten, hoe preciezer we onderzoek kunnen doen. Als je heel erg veel te weten komt over één bepaald stofje in de bloedsomloop van één bepaald dier, dan heb je niet ook nog tijd over om alle nieuwe kennis over het gedrag van dieren in het bos bij te houden. Dat is jammer voor die ene onderzoeker, maar het is goed voor de wetenschap: het geeft aan hoeveel we al weten over de bloedsomloop van dieren, bijvoorbeeld.

Dat is waar. Maar een andere klacht die je hoort is dat proefschriften tegenwoordig niet zoveel meer voorstellen. Als je begint met onderzoek, en na een paar jaar klaar bent voor je promotie tot 'doctor', dan lag er vroeger een dik boek met een helder verhaal dat van alle mogelijke kanten belicht werd. Tegenwoordig gaat dat anders: je hebt een paar kleine deelonderzoekjes gedaan, en de korte artikelen die je daarover gepubliceerd hebt, hebben alleen een kleine inleiding nodig en een korte conclusie. Tachtig pagina's, nietje erdoorheen, klaar.

Het is vooral in de medische wereld en in de natuurwetenschappen dat die ontwikkeling snel die kant op gaat. Bij onderzoek naar taal en cultuur proberen mensen vaak nog bewust om een dik boek te schrijven. Zo'n boek ziet er dan wel indrukwekkend uit, maar als ik heel eerlijk ben... mijn eigen proefschrift van een paar jaar geleden had best honderd pagina's dunner

gemogen. Als het lukt om iets in tien bladzijden uit te leggen, waarom zou je er dan vijftig voor nemen? Dat kost de lezer alleen maar extra tijd, en dát is er misschien wel de oorzaak van dat iemand die alles over blaadjes weet de boom niet meer herkent. En zo heb ik mij de afgelopen jaren voorgenomen om bij alles wat ik voor collega-onderzoekers opschrijf, te proberen niet teveel uit te wijden. Ik probeer zo beter de kern van mijn verhaal over te brengen – en niet teveel voorbeelden te gebruiken of details te bespreken.

Tot ik het proefschrift van Ben Tervoort uit 1953 ging lezen. Bijna vijfhonderd grote volle pagina's, met honderden voetnoten vol details. Wat heerlijk dat hij begin jaren 50 onderzoek deed, en zich nog niet aangemoedigd voelde om heel kernachtig slechts één klein onderdeel van zijn ontdekkingen op te schrijven! Zo lezen we in de inleiding hoe lang in Nederland een vorm van gebarentaal gewoon gebruikt mocht worden op dovenscholen: in Groningen werd sinds 1864 gebarentaal steeds meer taboe, en in Sint Michielsgestel werd gebarentaal pas in 1907 door de directeur verboden in de klas.

Bij de beschrijving van zijn films komt voorbij hoe belangrijk de mimiek is bij het gebaren van de jonge meisjes uit Gestel. Tervoort legt uit dat het te ver zou voeren om die gezichtsuitdrukkingen in detail te beschrijven, daarvoor zijn er teveel spieren in het gezicht. Nee, beter kun je de mimiek tijdens het gebaren beschrijven in termen van de emotie die uitgedrukt wordt. Waarna er een lijst volgt van vierentachtig (84!) verschillende emoties en betekenissen die op de paar korte filmpjes van Tervoort te zien zijn, van 'aandacht' tot 'zorgelijkheid'. En er zijn wel zes verschillende soorten 'plezier', allemaal met een eigen mimiek.

Tervoort had natuurlijk er voor kunnen kiezen om te zeggen: "Ook de gezichtsuitdrukking is belangrijk bij het communiceren van dove mensen. Toekomstig onderzoek kan zich hier verder op richten." Maar ik ben blij dat hij dat niet gedaan heeft. Nu de films van zijn onderzoek kwijt lijken te zijn, is het goed om te weten dat ook in die tijd, en ook in Gestel, dove niet alleen communiceerden met gesproken Nederlands met wat ondersteunende hulpgebaren: het was een echte gebarentaal, waarin mimiek een belangrijke rol speelde. ■

Onno Crasborn
is als gebarentaalonderzoeker
verbonden aan de Radboud
Universiteit Nijmegen.
Daarnaast is hij tolk NGT.